

Ο βίος και λαϊκές παραδόσεις περί του Αγίου Φανουρίου

Λίγες και ασαφείς είναι οι γνώσεις από τη γραπτή παράδοση, που αφορούν στον βίο του Αγίου Φανουρίου (όπως δηλώνει και το συναξάρι του).

Η αγία εικόνα του βρέθηκε τυχαία την 27η Αυγούστου, μετά το 1350, στα ερείπια μιας εκκλησίας στη Ρόδο. Από τότε καθιερώθηκε να εορτάζει ο Άγιος κατά την ημερομηνία ανεύρεσης της εικόνας του.

Καθώς οι Τούρκοι επισκεύαζαν τα τείχη της πόλης, λοιπόν, οι εργάτες βρήκαν στα χαλάσματα μια παλιά εκκλησία με φθαρμένες εικόνες. Μεταξύ αυτών ήταν και η ιερή εικόνα του Αγίου Φανουρίου. Ο τότε Μητροπολίτης του νησιού Νείλος (1355-1369), διάβασε την επιγραφή "Άγιος Φανούριος". Αν και ο Άγιος ήταν άγνωστος μέχρι τότε, ο Μητροπολίτης ανακαίνισε την ερειπωμένη εκκλησία και καθιέρωσε γιορτή την ημέρα εύρεσης της εικόνας. Έτσι η Ρόδος κατέστη το κέντρο προσκύνησης του Αγίου Φανουρίου, όπου αναφέρονται και πολλά θαύματά του.

Πολύ γρήγορα η τιμή του Αγίου εξαπλώθηκε στα Δωδεκάνησα, στην Κύπρο, την Κρήτη, Χίο, Λέσβο και σε όλο τον ελληνικό χώρο. Στην Κρήτη σώζονται δύο εικόνες του Αγίου, που φιλοτεχνήθηκαν από τον σπουδαίο εικονογράφο Άγγελο (α' μισό 15ου αιών.), και βρίσκονται στη Μονή Βροντησιού, πρώην Βαλσαμονέρου (νομός Ηρακλείου), ο οποίος συνεργάστηκε με τον ηγούμενο της Μονής, και κτήτορα του κλίτους του Αγίου Φανουρίου στη Μονή, Ιωνά Παλαμά.

Ο Άγιος Φανούριος έγινε δημοφιλής από την παρήχηση του ονόματός του προς το ρήμα φαίνω, φανερώνω, δηλ. παρουσιάζω, αποκαλύπτω, ειδικότερα τα χαμένα αντικείμενα, με την επίκληση. Αυτή η ιδιότητα του Αγίου επεκτάθηκε κυρίως από την Κρήτη, λόγω επίκλησής του για την ανεύρεση αιγοπροβάτων, και ζωοκλεφτών. Οι βοσκοί στην Κρήτη τον θεωρούν προστάτη τους και ως φύλακα των ποιμνίων τους. Στην πίστη του λαού έχει συνδεθεί το όνομά του και με την φανέρωση τύχης. Σε μερικά μέρη θεωρείται γιατρός και του πονοκεφάλου.

Το αίτημα προς τον Άγιο για την εύρεση χαμένων ή κλεμμένων αντικειμένων συνοδευόταν πάντοτε από τα τάματα. Με την πάροδο του χρόνου, όμως, έχει επικρατήσει ένα μόνο τάμα, το ψήσιμο της φανουρόπιτας, την οποία οι νοικοκυρές συνηθίζουν να μοιράζουν στους φίλους και γείτονες με την ευχή "ο Θεός να συγχωρέσει τη μάνα του Αγίου Φανουρίου". Αυτό επινοήθηκε από τη λαϊκή φαντασία, λόγω της άγνωστης βιογραφίας του Αγίου, που θεώρησε τη μάνα του αμαρτωλή και τον Άγιο νόθο. Η παράδοση, μάλιστα, τη θέλει πολύ σκληρή και άπονη στους φτωχούς, ώστε δεν μετάνιωσε γι' αυτό ούτε στην Κόλαση, παρ' όλο που ο γιος της προσπάθησε να τη σώσει. Σύμφωνα με άλλες παραδόσεις, η φανουρόπιτα γίνεται και για τη συγχώρεση της αδελφής και του αναδόχου του Αγίου. Η φανουρόπιτα ψήνεται και από ανύπαντρες γυναίκες, για να τους φανερώσει ένα καλό γαμπρό ο Άγιος. Η φανουρόπιττα φτιάχνεται, συνήθως με αλεύρι, νερό, ζάχαρι, κανελλογαρούφαλλα, ξύσμα πορτοκαλιού, χυμό πορτοκαλιού ή λεμονιού, αλάτι, σταφίδες και καρύδια.

Ο Άγιος Φανούριος εικονίζεται πάντοτε να κρατεί ένα κερί αναμμένο, επειδή φανερώνει τα χαμένα αντικείμενα. Σύμφωνα με το συναξάρι του, η αρχέτυπη εικόνα του τον παρουσιάζει να πλαισιώνεται από δώδεκα σκηνές του μαρτυρίου του. Ο εικονογράφος Άγγελος, που έδρασε καλλιτεχνικά στην Κρήτη, μας τον εικονίζει με νεανικό πρόσωπο, στρατιωτική ένδυση (θώρακα με διακοσμητικές χρυσογραφίες, αλυσιδωτό χιτώνα με μακριά μανίκια, ψηλές κάλτσες και περικνημίδες, λόγχη και ασπίδα), κόμμωση με μικρούς βοστρύχους να πέφτουν πίσω στα αυτιά του, ένα χαρακτηριστικό σταυρό και ένα αναμμένο κερί στερεωμένο πάνω του. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός, ότι υπάρχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τον Άγιο Γεώργιο. Στην ανωτέρω εικόνα, που φυλάσσεται στο Ναό της Μεγάλης Παναγίας, στην Πάτμο, ο Άγγελος τον εικονίζει να πατά πάνω σε δράκοντα, όπως ο Άγιος Γεώργιος.

Δρ Ελένη Ρωσσίδου-Κουτσού (Φιλολόγος-Βυζαντινολόγος)

Βλέπε: Έκδοση Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Εικόνες της Πάτμου (Αθήνα, 1977· Ψιλάκης Νίκος, Μοναστήρια και Ερημητήρια της Κρήτης (Ηράκλειο, 1994).